

JELA MAREŠIĆ

Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
jmaresic@hazu.hr

LEKSIKOGRAFSKA OBRADA PRILOGA U DIJALEKTNIM RJEČNICIMA

U radu se analiziraju načini leksikografske obrade priloga kao vrste riječi u nekoliko dijalektnih rječnika govora čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja. Znatan je broj primjera ispisan iz *Senjskoga rječnika*, kojemu je autorom naš slavljениk, akademik Milan Moguš. Razmatraju se problemi obrade jednostavnih/jednočlanih priloga, složenih dvočlanih i višečlanih priložnih sveza te načini na koje ih autori i obrađivači rješavaju.

Određivanje kriterija za uvrštavanje jezične jedinice u kategoriju priloga polazna je pretpostavka koju sastavljač rječnika treba riješiti prije pristupa njihovoj obradbi.

Prema morfološkom se kriteriju prilozni definiraju kao nepromjenjive ili, ovisno o pristupu, djelomično promjenjive riječi. Prema nekim gramatikama i autorima prilozni su djelomično promjenjiva vrsta jer se mogu stupnjevati, dok su prema drugim, komparativ i superlativ nove, od polaznoga oblika odvojene jezične jedinice stoga ih se definira nepromjenjivim riječima. Komparativi su i superlativi u mnogim, ali ne i svim kontekstima zamjenjivi s polaznim oblikom priloga iz kojega su izvedeni, s promjenom u stupnju onoga što znači prilog.

Prema semantičkom kriteriju većina priloga punoznačne su riječi kojima se uopćeno, prototipno značenje može odrediti bez obzira na kontekst u kojem se pojavljuju. Ako su tvorbeno nastali iz koje druge punoznačne riječi, leksička su značenja tih dviju riječi obično povezana, značenje je tvorbeno riječi, novonastaloga priloga, obično motivirano polaznom riječi: npr. *brûzgamice*, pril. curkom (curiti); kad nešto kao na čep teče (: *bruzgât/brûzgot* nesvrš. teći kao na čep (Dulčić – Dulčić 1985: 412).

Ponekad je jezičnim razvojem značenjska i tvorbena veza između dviju riječi tijekom vremena nestala pa prosječnom govorniku može biti nejasna: npr. *nātašće* pril. natašte, prazna želuca (Moguš 2002: 85).

Mnogim priložima s vremenom blijedi i njihovo kategorijalno značenje stoga oni, osobito u narječjima,¹ dobivaju dodatne čestice koje ga pojačavaju. Brojni su primjeri u svim trima hrvatskim narječjima. O načinu njihove leksi-kografske obrade bit će riječi u nastavku rada, kao i o načinima tvorbe priloga.

Prema sintaktičkome kriteriju prilozi su riječi koje se vežu uz druge, obično punoznačne riječi, da ih pobliže odrede (usp. Barić i dr. 2003: 273). Najčešće su to glagoli, npr. (*rāda* pril. rado *Kāže da bi rāda dōšal*. Moguš 2002: 124), ali se mogu vezati i uz druge vrste riječi, npr. uz imenice za označavanje količine (*ōcemo li mēknuti mālo šenīcē ōli mālo rāži?* Jurišić 1973: 113), pridjeve za označavanje stupnja osobine (*prikoviše* pril. previše. *Dōbar je za dēlo, al je prikoviše lājav* Moguš 2002: 118), priloge s kojima izražavaju novo značenje (*svākō mālo*, Jurišić 1973: 113; *m'alo pr'evēč* 'malo previše, ali ne u prevelikoj mjeri' Lipljin 2002: 386) itd.

Prototipni prilozi zadovoljavaju sve navedene kriterije (morfološki, sintaktički i semantički) stoga pri njihovoj kategorizaciji, pridruživanju razredu priloga nema poteškoća, npr. *jesenās* pril. jesenas, ove jeseni (Moguš 2002: 49).

Dio priloga zadovoljava samo neke od navedenih kriterija, stoga ih možemo nazvati rubnim. Oni često prelaze i u druge kategorije – čestice, veznike, prijedloge itd.² Riječ *čāk* je u Dulčićevu rječniku označena kao prilog u značenju 'čak, dopokon, napokon' s uputnicom na *ščāk*, a primjeri pokazuju da je u službi čestice koja pojačava značenje cijele rečenice: *Čāk je i grēb otvori. Čāk do na krōj selā ga se je čūlo* (Dulčić – Dulčić 1985: 427). Slično je i s riječima *bār*, *jōš*, *jūr* itd.

Razmatranjem problema obrade u rječnicima, nastojat ćemo se približiti i jasnijoj definiciji priloga kao vrste riječi.

Leksikografska obrada priloga koji su sa sinkronijskoga stanovišta netvorbene riječi zadaje probleme obrađivaču samo u smislu određivanja priloga kao vrste riječi. Problem razlikovanja čestica, prijedloga, veznika i priloga kao vrste riječi obično je najpragmatičnije razriješiti na razini sintakse, određivanjem uz koju se vrstu riječi vežu.

¹ Postupak jačega obilježavanja priložnosti pojavljuje se i u hrvatskom književnom jeziku: *dijēlom* – *djēlomicē*, *iznenāda* – *iznenatkē* (Barić i dr. 2003: 276).

² Nerijetko se u rječnicima pojavljuju primjeri i natuknice koji su pogrešno kategorizirani, npr. *īspri*, pril. ispred: *Hōd īspri mēne*. (Dulčić – Dulčić 1985: 477) označen je kao prilog umjesto prijedlog.

Svaku kategoriju valja obraditi u zasebnom leksikografskom članku jer se radi o različitim vrstama riječi. Nije ih potrebno obrojčavati s obzirom da nisu homonimi.³

Dobri su primjeri koji to ilustriraju sljedeće natuknice iz *Senjskoga rječnika*:
mîmo pril. mimo *Pasâl je mîmo*. (Moguš 2002: 75);
mîmo prij. mimo *Pasâl je mîmo mène*. (isto 75);
prîko pril. prijeko *Dôjđi prîko* (isto 118);
prîko prij. preko *Pâla je prîko tînjä* (isto 118).

Već je istaknuto da su rečenične potvrde vrlo važne jer je u brojnim slučajevima bez njih teško odrediti kojoj vrsti pripadaju npr. *vîše*, *bâr*.

Pri leksikografskoj obradi priloga nastalih sufiksalsnom tvorbom obično nema većih poteškoća jer oni imaju sva obilježja priloga kao vrste riječi (npr. *jesenas*, *danas*, *hrpimice* i sl.).

Leksikografski su problem i pojava brojnih varijanata priloga. Prevladavaju dva osnovna pristupa njihovoj obradi:

a) mnogi ih rječnici navode u istome leksikografskom članku:

ovûd plg, i *ovûd°ār*, *ovûd°ārka*, i bez početnoga vokala: *vûd°ārka*: *ovûd°ār me bolî*, *nîm°ā je ovûd°ārka*. (Jurišić 1973: 146);
takò pril.; i *tākò*; i *tākòc* (Moguš 2002: 149);
tōtè pril. tu, ovdje; i *tōtèka*; i *tōtî*; i *tōtîka* (isto 153);
tūtè pril. tu, ovdje; i *tūtèka*; i *tūtî*; i *tūtîka* (isto 155, 156);

b) navedeni su i obrađeni u različitim leksikografskim člancima (obično s uputnicom v., usp. i sl.):

bâr, pril. valjda, možda; v. *bârž* (Dulčić – Dulčić 1985: 395);
bârž, pril. valjda, možda. Isto: *bâr* (isto 398).

Studenački rječnik navodi likove *tútekā* i *tútekārcē* u zasebnim leksikografskim člancima s uputnicom na polazni lik *túte* (Babić 2008: 474).

Listajući rječnike može se primijetiti da se autori često nedosljedno drže samo jednoga od tih dvaju principa:

nîstarmo/n pril. nizdol; strmo: *Grēn nîstarmon*, u *Loznû*. *Kò nîstarmo glèdo*, *trî će druĝo privārit* (poslovica) (Dulčić – Dulčić 1985: 555).

U slučaju akcenatskih inačica lakše se je dosljedno držati zadanoga obrasca, pa su one obično obrađene u istome leksikografskome članku:

³ Pravim homonimima smatramo riječi koje pripadaju istoj kategoriji (vrsti), imaju istu glasovnu strukturu, isti naglasak, a značenje im se ne može dovesti u vezu.

ōde i *ōdē*, pril. ovdje: *Ōde se mōre hodīt, ma nē ōdē*. (Dulčić – Dulčić 1985: 563).

Ako prilog može dobiti navezak (završni samoglasnik), autori rječnika ih često navode u zagradama. Navezak u pravilu ne mijenja značenje (on prvenstveno može biti važan za isticanje rečeničnoga naglaska), pa je takav leksikografski postupak opravdan:

tūd(a) pril. tuda (Moguš 2002: 155); *zād(a)* pril. otraga, iza (isto 170); *danāskoj(a)*, pril. danas (Dulčić – Dulčić 1985: 430); *gorikōj(a)* pril. gore (isto 456).

Međutim, pri obradi sličnih primjera može zbog nekih nepredvidljivih jezičnih značajki (npr. različitoga naglaska i sl.) doći također do nedosljednosti u obradi:

gōr, pril. gore (Dulčić – Dulčić 1985: 456);
gōrē i *gōre*, pril. gore (isto 456).

U obradi jednostavnih priloga nastalih prefiksalsnom tvorbom obično nema problema:

prēklani pril. preklani, prije dvije godine *Bīlo je tō lāni il prēklani* (Moguš 2002: 116);
dovēzda adv. dosad; usp. *dovē¹, dovēzdāj. Dovēzda je bilo lēpō*. (Večenaj – Lončarić 1997: 50).

Prilozi nastali prefiksalsno-sufiksalsnom i složeno-sufiksalsnom tvorbom također ne čine većih poteškoća u obradi jer se u većini slučajeva pojedini tvorbeni elementi ne mogu samostalno pojavljivati:

īsparvice, pril. s početka, u početku (Dulčić – Dulčić 1985: 476);
bēzočicē pril. bezočno, bestidno, bezobzirno (Babić 2008: 42);
mahorūčice, pril. zamahom ruke; mašuci praznim rukama: *Zalepoti ga je mahorūčice. Jō nōsin, a ti grēš mahorūčice*. (Dulčić – Dulčić 1985: 526);
nadušāk pril. nadušak (Moguš 2002: 81).

Da je tvorbeni postupak završen, kao i proces leksikalizacije nerijetko pokazuju i fonološke promjene:

odnūd pril. odonud (Moguš 2002: 93).

Prilozi vrlo često nastaju popriloženjem/preobrazbom koje druge vrste riječi. Takvih je primjera velik broj, pogotovo ako se uzme u obzir da se većina opisnih pridjeva u srednjem rodu mogu bez većih poteškoća popriložiti. Pri određivanju kategorije kojoj pripadaju najpragmatičnije je primijeniti sintaktički, ali i semantički kriterij. Prilozi kao vrsta riječi obično odgovaraju na određena pitanja (gdje, kada, kako itd.) te prema tom kriteriju možemo odre-

diti razred kojem pripadaju:

blido (*blīdē*) pril. blijedo (Babić 2008: 48);

lako pril. lako (Moguš 2002: 64);

šašinski pril. lopovski (u najstarijih govornika) (isto 141).

Kada preobrazbom riječi prijeđu u drugu kategoriju, nerijetko se mijenja i naglasak, a ako jedna pripada promjenjivoj vrsti, obično su navedeni i pojedini sklonidbeni oblici, npr.:

čudesò, -a (G mn. *čudēs/čudesih*) sr. čudo: *Pūno je čudēs na svītū.* (Dulčić – Dulčić 1985: 426);

čudesò, pril. veoma mnogo: *U sāki òl trāte rībe je čudesò.* (isto);

zīma ž. zima (godišnje doba) (Moguš 2002: 75);

zīmā pril. hladno (isto 75).

Obrojčavanje bi valjalo provesti samo kod natuknica koje pripadaju istome razredu, imaju isti naglasak, a različito značenje, npr:

*nīdir*¹ pril. negdje: *Nīdir sòn stāvi ògrib i sād ga ne mògu nōć.* (Dulčić – Dulčić 1985: 554);

*nīdir*², pril. nigdje: *Nīdir sòn stāvi ògrib i sād ga nī nīdir.*⁴ (isto);

*nīkud*¹, pril. nekuda: *Sīn mi je iša nīkud ù svit.* (isto 555);

*nīkud*², pril. nikuda, nigdje: *Īšćen nōpārstak i nīkud ga nī.* (isto).

U tvorbenom obrascu popriloženja jedan je od češćih načina nastanka priloga popriloženje instrumentala imenice:

šīron pril. (Moguš 2002: 141).

Dijalektna građa skupljena na terenu nepresušno je vrelo jezikoslovnih podataka koje nije uvijek moguće jednoznačno interpretirati.

Tako su npr. u *Bruškom rječniku* zabilježeni i obrađeni likovi:

krīlò, *krīlā* sr. 1. sinus; 2. krilo majčinsko, očevo itd.: *Vazmì dītē u krīlò / na krīlò*; 3. vrećica ili pregača koja se otvorena drži preda se za skupljanje maslina, buhača itd. : *Kūpit u krīlò. Brāt krīlôn ili krīlimice ili krīljen* = brati ne na stablu, nego oko stabla s tla. (Krilo u peradi i ptice zove se *hrelò*.) (Dulčić – Dulčić 1985: 511).

Navedene su natuknice: *krīlimice*, pril. krilom; po krilu: *Tī pōj na stablò, a jō ću māslīne brāt krīlimice / krīljen da se ne išōjēn.* (isto).

krīljen, pril. v. *krīlimice* (isto), ali nema *krīlôn* kao posebne natuknice.

⁴ Posljednja je riječ u toj rečenici zabilježena s naglaskom na posljednjem slogu.

I u nekim sličnim primjerima očito se još uvijek ne osjeća potpuno popri-loženje imenice pa ih se navodi kao nesklonjive riječi:

ditètinon, neskl. kao dijete, djetetom: *Käl sòn bì ditètinon*. (Dulčić – Dulčić 1985: 433).

Nasuprot (iz istoga rječnika):

dnèvon, pril. danju, po danu: *Môj je mùž dnèvon ù poje – nõçon nã more*. (isto 433);

nõçon pril. noću, po noći: *Dnèvon ù poje – nõçon nã more* (isto 555).

Najviše je problema i dvojbi, očekivano, u leksikografskoj obradi priloga nastalih sraštanjem prijedložno-padežnih i prijedložno priložnih sveza jer nema čvrstih pravila po kojima bi bilo razvidno da se neka sintagmatska sveza leksikalizirala i postala prilog (usp. Babić 2002: 563).

Izdvojit ćemo neke priloge koji su nastali od prijedložno-imeničkih sveza, a neki ih dijalektni rječnici obrađuju kao jednu riječ:

bréšalē pril. bez šale, ozbiljno, uistinu *Bréšalē ti kãžēn, nije bilo òtimicē*. (Babić 2008: 53);

ukriž pril. razroko *gljedät ukriž* (Moguš 2002: 158);

nãsramotu, pril. na silu; pod silu: *Vajãlo mu je nãsramotu pītät proščēnje*. (Dulčić – Dulčić 1985: 549).

snerúkē pril. nije pri ruci, nezgodno, nije usput, daleko *Tô mi je bãš snerúkē*. (Babić 2008: 418).

Međutim, takve se prijedložno-padežne sveze u nizu slučajeva još uvijek osjećaju kao dvije jezične jedinice, prilog se značenjski i tvorbeno nije potpuno odmaknuo od polazne sintagme od koje je nastao, proces leksikalizacije nije završen pa se u rječnicima nalaze obrađene pod punoznačnom riječi. Tako je npr. prijedložno-padežna sintagma *od šalē* u značenju 'bez teškoća, lako' s primjerom uporabe *Mõre tõ naprãvit od šalē* u *Senjskome rječniku* obrađena pod natuknicom *šälä* (Moguš 2002: 141).

Isti se problem pojavljuje i s priložima nastalim od drugih tipova prijedložno-padežnih i prijedložno-priložnih sveza.

Primjeri priloga nastalih od prijedložno-pridjevnih sveza:

dovelikē, pril. do velike nevolje, do ljute potrebe: *Dovelikē ne bì tô učinî* (tj. kad se ne bi moglo drugačije) (Dulčić – Dulčić 1985: 436).

Prilozi nastali od prijedložno-zamjениčke sveze:

ûč pril. ušto *Ûč si potrošil sölde?* (Moguš 2002: 157);

zasvîn pril. sasvim, potpuno *Pomûnjenil si zasvîn svegã. Onã ce ga zasvîn inšēnpijät*. (Moguš 2002: 174).

Dvojbu pri obradi prijedložno-padežnih sveza dobro oprimjeruje natuknica *pòcilu* (prilog nastao od sveze prijedlog + pridjev u lok. jd.) iz *Bruškoga rječnika*:

pòcilu, pril. nacijelo: *Ròba se raspòre pòcilu òli po šòvù*; v. *šòv* (Dulčić – Dulčić 1985: 597).

Međutim, u istome primjeru rečenice sveza prijedlog + imenica u lok. jd. nije detektirana kao jedna riječ, pa čak niti kao ustaljena sveza:

šòv, *šàva* (...) m. šav; *Ròba se raspòre pòcilu òli po šòvù* (Dulčić – Dulčić 1985: 683).

Prilozi nastali od prijedložno-priložne sveze:

ùnaprvo pril. unaprijed *Ne smìn se jã nìčemen ùnaprvo poveselit*. (Moguš 2002: 159);

ùnazad pril. unatrag *Ne vòzi ni nàprvo ni ùnazad*. (isto 159);

pomàlo, pril. polako: *Pomàlo se grě u rôj* (poslovica) (Dulčić – Dulčić 1985: 605).

U istome rječniku pod natuknicom *dvojòč* pril. u značenju ‘dvojako, na dva načina, puta’ nalazimo prijedložno-priložnu svezu *po dvojòč*: *Mì smo svojì po dvojòč* (tj. dvojako smo u rodu, po dvjema lozama: muškoj i ženskoj) (isto 440).

Mislimo da bi takve primjere trebalo posebno istaknuti unutar leksikografskoga članka, tj. označiti da se mogu pojaviti i s prijedlogom (prijedlog + prilog), primjerice grafičkim znakom, kraticom i sl. (npr. i u sv. *po dvojòč*). Tako je postupano u *Varaždinskome rječniku* (*domać¹inski²* adv. samostalno i u svezi s *po*; *domaćinski*, onako kako treba. *B¹aš po domać¹inski nas je pr¹ijel*. (Lipljin 2002: 118).⁵

U *Rječniku moliškohrvatskoga govora Mundimitra* prijedložno-priložne i prijedložno-padežne sveze i prilozi nastali od takvih sveza obrađeni su na sljedeće načine:

a) kao jedna riječ:

nahere [nahére] avv. *inclinato (da un lato) **nahero, nakrivljeno (2000: 94);

⁵ Prilozi predstavljaju problem i izazov pri leksikografskoj obradi i u nekim drugim slavenskim jezicima. Problemom leksikografske obrade priloga prefiksarno-sufiksalne tvorbe u poljskome jeziku bavi se, npr. Patrycja Pałka, u radu *Przysłówki prefiksarno-sufiksalne typu po polsku w słowniku i w tekście* (tipovi *po polsku*, *po katolicku*, *po szwedzku*; *po dziennikarsku*, *po krawiecku* itd.). Suvremeni poljski rječnici pri tome različito pristupaju, neki ih obrađuju kao zasebne natuknice (npr. B. Dunaj, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszaw 1996., a većina rječnika unutar leksikografskoga članka pod natuknicom s kojom su u tvorbenoj i značenjskoj vezi, označavajući ih na razne načine (Pałka 49–50).

b) kao polusloženica:

na-našo [nà našo] avv. ...*“na našu”, izraz kojim se označuje hrvatski idiom kojim se govori u tri moliškohrvatska naselja Mundimitru, Kruču i Filiću“ (isto);

na-nogami [na nògami] avv. *a piedi **pješice (isto);

kao dvočlani izraz:

na srid [na srîd] avv. *in mezzo, nel mezzo **nasred, po sredini, na sredini (isto 95);

na široko [nà široko] avv. *in grande, grosolanamente **naširoko (isto 95).

Svi navedeni primjeri obrađeni su kao zasebne natuknice.

Prilozi nastali sraštanjem dviju ili više riječi, ako su u potpunosti leksikalizirani i tvorbeni je postupak završen, ne bi trebali biti problem pri obradi, npr.:

jedānput pril. jedamput *Dāj mōvi se već jedānput.* (Moguš 2002: 48);

Polusloženice se u nekim dijalektnim rječnicima pojavljuju kao samostalne natuknice:

břžē-boljē pril. brzo, na brzinu (Babić 2008: 57).

U nekim se rječnicima obrađuju unutar leksikografskoga članka jednoga od sastavnih dijelova polusloženice. Npr. u *Senjskome je rječniku* polusloženica *sīmo-tāmo* u značenju ‘ovamo-onamo’ obrađena unutar leksikografskoga članka *sīmo* pril. ‘ovamo’ (Moguš 2002: 133) i *tāmo* (isto 148).

Sveza *mālo-pomālo* u značenju ‘postepeno, umjerenom brzinom’ u *Rječniku Pitava i Zavale* obrađena je unutar leksikografskoga članka priložne natuknice *mālo*, označena grafičkim znakom, tako je i sa svezom *bīt u mālo is kīn* ‘biti gotovo izjednačen s kim (u bogatstvu, školi, znanju i sl.)’ također je označena istim znakom, ali je prijedložno-priložni dio *u mālo* napisan odvojeno (Barbarić 2011: 150).

Slično je i u sljedećim primjerima, od kojih se u posljednjem naglasnica niti ne pojavljuje kao samostalna jedinica:

prīlika ž. prilika; *po prīliki* otprilike (Moguš 2002: 118)

mākac pril. samo u *ni mākac* ni malo pokrenuti *Stāla je i ni mākac.* (isto 71).

Autori dijalektnih, ali i rječnika standardnoga hrvatskoga jezika moraju riješiti niz dvojbi pri obradi leksikografske građe. I organski i neorganski idiomi u neprestanoj su promjeni, nisu statični, stoga uvijek postoje granične jezične pojave koje ili izmiču postavljenim pravilima ili se mogu klasificirati i leksikografski obraditi na dva ili više načina.

Obrada složenih dvočlanih i višečlanih priloga, prijedložno-padežnih i prijedložno-priložnih sveza kojima značenje odgovara pojedinačnoj riječi (značenje im je cjelovito), u rečenici su u službi priloga, ali formalno nisu jedna riječ, veliki su izazov i leksikografski problem. Jezikoslovci takve sveze različito nazivaju i označavaju: npr. vezanim sintagmatskim izrazima (Anić 2009), lokucijama (Vajs – Zečević 1994: 176–179), koje treba razlikovati od vezanih frazeoloških izraza (Anić 2009) ili izričaja (Vajs – Zečević 1994: 176–179). Ta se dva tipa sveza razlikuju na formalnoj razini, ali i značenjskoj. Na formalnoj je razini uočljiva razlika u tome da se sintagmatski izrazi/sveze najčešće sastoje od jedne gramatičke i jedne punoznačne riječi, dok se frazeološki sintagmatski izrazi/frazemi obično sastoje od najmanje dvije punoznačne riječi. Na značenjskoj je razini bitna razlika u tome da je frazeološki sintagmatski izraz/frazem nastao prijenosom značenja (metaforom, metonimijom, poredbom) vezanoga za izraz u cjelini. Postoje i granični primjeri, ali u tom slučaju barem jedan od navedenih kriterija mora biti zadovoljen (npr. *preko noći*, *ni pod razno* i sl.). Priklanjamo se teorijskom pristupu prema kojemu frazem može biti i fonetska riječ (Menac 2007: 17–19).

Prijedložno-padežne i prijedložno-priložne sveze koje se učestalo pojavljuju zajedno, imaju priložno značenje, ali (još) nisu u potpunosti leksikalizirane, autori rječnika obrađuju na dva osnovna načina:

- a) npr. *nà lîpē* pril. redovno, normalno, na uobičajen način... (Babić 2008: 278) obrađena je u zasebnom leksikografskom članku kao dvočlana natuknica;
- b) u *Golskome rječniku* sveza *na hãrmak* obrađena je pod natuknicom *hãrmak* m. 'brzina' s napomenom da se i rabi obično upravo u toj svezi (Večenaj – Lončarić 1997: 102).

Niz dijalektnih rječnika ne drži se pravila da naučnicu može činiti samo pojedinačna riječ. Ako označavaju jedan pojam, dvočlane se i višečlane natuknice pojavljuju, npr. u *Bračkome rječniku: Põva glavica, Põvajska dolac* (toponimi) (Šimunović 2006: 440); u *Rječniku govora Hrvatskoga Groba u Slovačkoj: tûrsko žito* 'kukuruz' (Vulić – Petrović 1999: 103); *Studenačkome rječniku: mřtvo púvalo* izr. 'čeljade bez snage, energije, mlakonja' (Babić 2008: 264); *nà tebi òstalo* izr. dječja igra (lovica) (isto 286); *Rječniku moliškohrvatskoga govora*

Mundimitra: na betline [na bétline] avv. ... **izraz za izricanje neslaganja sa su-
govornikom (2000: 93)⁶ itd.

Da je moguć i takav pristup potvrđuju i povratni glagoli koji se formalno sastoje od dva dijela, glagola i nenaglašenoga oblika povratne zamjenice sebe, se (npr. *ceriti se, naceriti se*) te u takvu obliku čine glavu leksikografskoga članka.

Osim toga, ipak specifičnoga slučaja, rječnici hrvatskoga književnoga jezika striktno se drže načela da natuknicu može činiti samo ono što je ‘između bjelina’, pojedinačna riječ. Naravno ni otvoren pristup u dijalektnim rječnicima u kojima natuknicu može činiti i dvočlani i višečlani izraz koji označavaju jedan pojam nije bez dvojbi. Uvijek je u pitanju postavljanje granica koje gotovo nikada nije moguće jednoznačno odrediti. Mnoštvo je jezičnih jedinica koje se pojavljuju u govorenu i/ili pisanu jeziku, a jednostavno izmiču čvrstim klasifikacijama te ih je teško svrstati samo u jednu kategoriju.

Literatura i izvori

- ANIĆ, VLADIMIR 2009. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (priredila Ljiljana Jojić), Zagreb: Novi liber.
- BABIĆ, IVAN 2008. *Studenački rječnik*. Studenci: Župni ured Studenci.
- BABIĆ, STJEPAN 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* (3. poboljšano izdanje). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus.
- BABIĆ, STJEPAN – DALIBOR BROZOVIĆ – IVO ŠKARIĆ – STJEPKO TEŽAK 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- BARBIĆ, ANTE 2011. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- BARIĆ, EUGENIJA i dr. 2003. *Hrvatska gramatika* (3. izdanje). Zagreb: Školska knjiga.

6 Dvočlane i višečlane natuknice kao glava leksikografskoga članka pojavljuju se i u rječnicima drugih slavenskih jezika. Uz već spomenute primjere iz poljskoga jezika (u bilješci 5), možemo dodati i slovenske dijalektne primjere iz oglednoga sveska rječnika govora Zadrebčke doline u kojem se kao samostalne natuknice pojavljuju neki dvočlani uzvici (npr. *bože mili* ‘izraz čuđenja’, *bože rože* ‘izraz nezadovoljstva’ (Weiss 1998: 106), dvočlani nazivi (npr. *češčena marija* ‘molitva Zdravomarija’ isto 139) itd. Međutim, i u tom se rječniku većina dvočlanih i višečlanih izraza različitih tipova (pojmovi, frazemi itd.) obrađuju unutar leksikografskoga članka, označeni grafičkim znakom (npr. *velki četrtok* pod natuknicom *četrtok*, isto 140; prijedložno-priložni izraz *na četverno* ‘sastavljeno od četiri dijela, četverodijelno’ obrađen je pod pridjevnom natuknicom *četveren*, podnatuknicom *četverno*, isto, 140) itd.

- BENEŠIĆ, JULIJE 1985. – 2013. *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*, sv. 1–13. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- DULČIĆ, JURE – PERE DULČIĆ 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7, 2, 381–747.
- JURIŠIĆ, BLAŽ 1973. Rječnik govora otoka Vrgade uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. *Biblioteka Hrvatskoga dijalektološkog zbornika, knjiga prva, II. dio*. Zagreb.
- LIPLJIN, TOMISLAV 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskoga govora*. Varaždin: Stanek medija.
- MATAS IVANKOVIĆ, IVANA 1994. *Izražavanje prostornih značenja prijedložno-padežnim izrazima*. Zagrebačka slavistička škola. <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1824&naslov=izrazavanje-prostornih-znacjenja-prijedložno-padežnim-izrazima> (pristupljeno 26. lipnja 2015.)
- MENAC, ANTICA 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- MOGUŠ, MILAN 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – MH Senj.
- PAŁKA, PATRYCJA 2011. Przysłowki prefiksarno-sfiksarne typu po polsku w słowniku i w tekście. *LingVaria* 12, 45–63.
- PICCOLI, AGOSTINA – ANTONIO SAMMARTINO 2000. *Dizionario dell'idioma croato-molisano di Montemitro – Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundi-mitra*. Redazione della parte fonematica e croata – Sastavljanje i priređivanje fonološkoga i hrvatskoga dijela Snježana Marčec – Mira Menac-Mihalić. Montemitro – Zagreb: Fondazione “Agostina Piccoli” – Matica Hrvatska.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2006. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar: Brevijar.
- ŠVAČKO, VANJA 1994. Prijedložni izrazi kao gramatička i leksikografska jedinica. *Filologija* 22–23, 307–311.
- VAJS, NADA – VESNA ZEČEVIĆ 1994. Frazeologija u Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika. *Filologija* 22–23, 175–183.
- VEČENAJ, IVAN – MIJO LONČARIĆ 1997. *Rječnik govora Gole*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VULIĆ, SANJA – BERNARDINA PETROVIĆ 1999. *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*. Prinosi za povijest književnosti u Hrvata 5. Zagreb: Korabljica.
- WEISS, PETER 1998. *Slovar govorov Zadrebke doline med Gornjim gradom in Nazarjami – Poskusni zvezek (A-H)*. Ljubljana: Založba ZRC.

The lexicographical treatment of adverbs in dialect dictionaries

Summary

This paper presents an analysis of different approaches to the lexicographical processing of adverbs as types of words in several dialectal dictionaries of Čakavian, Kajkavian, and Štokavian dialects. More specifically, the paper analyses problems related to the presentation of simple adverbs, but also of complex adverbial idioms and the approaches that the authors and editors of dictionaries have applied.

Ključne riječi: leksikografija, dijalektologija, rječnici, prilogi

Key words: lexicography, dialectology, dictionaries, adverbs